

A. Gergely András¹

„Szerencsés legyen nekünk ez az este!”

Amikor egy hajnal erősebb, mint három éjszaka

Kele Fodor Ákos: *A szív vége. Cigány Újmesék. Tea Kiadó, Budapest, 2018. 266.*

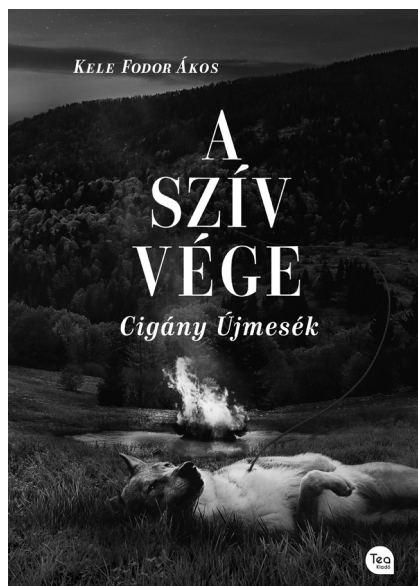
Az elektronikus felületekhez szokott szem talán már észre sem veszi, ha könyv kerül elébe, s az nem „ócsó ponyva” eselék papírra nyomva, hanem mives műalkotás a maga nemében, szerzői mű értelmében, vizuális produktum mivoltában. Pedig a mives könyvek piaca még mindig létezik, kis létszámú hívek körében, de rejtekező divatja maradt a választékosan, jól tervezetten és látványosan kivitelezett műveknek. A könyvfogyasztó ember számára ezek olyanok, mint közösségi ünnepek egy ritkuló népességben, emlékek egy pusztuló kultúraüzemben, avagy méltó tisztelgések az esztétikum szakmai műhelyében. Nos, küllemre ilyenféle opusz Kele Fodor Ákos munkája, *A szív vége. Cigány Újmesék* című kötet.

Lehetne, s kell is szólni a kötet tartalmáról. De a legfeltűnőbb, mint mondjuk Szentandrassy István festményei, könyvillusztrációi esetében, hogy nem csupán kézbe vesszük, föllapozzuk s bóklászunk benne, hanem megformált áhítat kell a megérintéséhez is, oly tündökletes a maga minőségében. Fekete lapjai, a fekete burkolója, fekete lapszélei úgy keretezik a mesei történéseket, hogy a szimbólumok világa (persze, mert a közgondolkodás partvonalain „aki cigány, az fekete is”...) egy jelképesen izgalmas hatalmas völgyben találkozhatson a sötétség fényfoltjaival, az archaikus világegész történéseivel, az intimítások és vallomások tündöklő eseményeivel. Bán Sarolta készítette illusztrációi egyenként is, összhatásukban mindenképpen egy önálló Szépkönyv-díjat érdemelnek, a Néprajzi Múzeum és a Magyar Fotográfiai Múzeum anyagából válogatott képei, montázsai kiállításra érdemes alkotótársi produktumok. Kivételesen és választékosan megmunkált gyermekkönyvek szoktak efféle rangra jutni, itt pedig úgy kapjuk őket, mint szinte társszerzői adalékot, ami nem pusztán „illusztrál”, hanem műalkotássá emeli a szöveget a megtisztelő és elismerő megjelenítés révén.

Ám ez csupán a „külcsín”. Amit – mint a kötet is mutatja – korántsem illendő másodrangúnak vagy mellékesnek tekinteni, mert reprezentálója szinte a sugallt tartalomnak. (Aki véletlenül „levetkőzteti” a kötetet, azonnal ráláthat állításom érvényességére: a burkoló magában is, de kifordítva mintegy mesei pannóként olyan képes beszéd része, amihez talán már a szöveg sem kell...!) Ismerkedés közben azonban egyre mélyebben süppedünk e mesésen kietlen tájba, egyre több meglevenedő szereplő lesz közvetlen ismerősünk, s a (talán kevésbé gyermekeknek, de érezni még képes felnőtteknek szóló) „újmesék” azt a varázst hozzák, amelyben már Lakatos Menyhért mesei is képzeleti otthont nyertek, szereplői pedig a „sosemvolt cigányországok” kóbor híveiként az örületes csodák és borzalmas szenvedelmek tájain találtak létformát.

1 Kulturális antropológus, címzetes egyetemi tanár, ELTE TÁTK Kulturális Antropológia Tanszék

„Szerencsés legyen nekünk ez az este! Mese, ha nem lett volna, az életben hazugság sem lett volna. Azért találták ki a hazugságot, hogy mesét is mondhassanak egymásnak.”² Így kezdődik a kötet, *Az Ötkirályok* elbeszéléssel, a démonember, a föld-anya, a Rossza hegye és a Szerencsehegyek vidékére osztva a végzet tündéreiének és az emberek jó- és balsorsát kiszabó védelmezőknek történetével, a halandók olyan helyeivel tehát, „honnan sok történet indul, és ahol sok ér véget. Ahogyan hallottam, én is úgy mondtam”.³ Nap- király, Hold- király és Szél- király békétlen szófogadatlansága szüli a Köd- király és Tűz- király békétlenségének híret és meséit is, meg a köztük dúló haragot, mely az eget és földet elválasztó kapcsolatot tépázza meg. S efféle világegészből épül azután *A Macskák Hegye* meséinek, *A Rosszak Hegye* és *A Szerencsehegyek* történeteinek egész mese- folyama.

A *Szerzői utószó* afelől sem hagy kétséget, hogy a Kárpát-medence cigányságának „legrégebbi történetét és hiedelemvilágát” tanulmányozó etnográfiai vagy folklórisztikai örökség számos motívumot, a mesei kultúrkinccs-töredéket, szereplőt és hiedelmet, „igazat mondó” és valódit is megörökítő igénye még mindig nem tudta kielégítő gazdagsággal továbbadni mindazt, ami a képzelet szárnyain lehetősége volna. Így esett, hogy a szerző maga fogott hozzá egyes, egymástól olykor eltérő mesekincs- elemek újrakomponálásához, melyek bár etnográfiai forrásanyagra épülnek, elbeszélő technikáik is változatos alakzatokba rendeződnek, a hitelesség hangján összepárosítva mégis úgy képesek megszólalni, mint ahogyan a szabad képzeletű cigány mesemondók az általuk közölt tartalmakban azt megálmodták. Mégsem valódi műmeséket komponált Kele Fodor Ákos, de nem is a „cigány népelet részeiként” interpretálja saját konstrukcióit, hanem a folklórisztikus képzetegyüttes gazdagságát a maga szövegi, novellisztikus, balladai vagy babonás képzeteivel mintegy saját eredetmondáivá formált szövegeként adja tovább. A kompozíciós technika, s a szövegek sorbarendezésének módja – hogy ugyanis egyre táguló körökben szerveződik egyre szélesebb univerzummá a mesék történetvilága – egyben a mesélhetőség és az olvasás örömeivel egyszerre kecsegtet, ugyanakkor e perspektívából „a valóság így szükségképpen horrorisztikusságot eredményez”,⁴ viszont az eredetileg is (néha száraz, nyelvileg visszafogottabb cigány mesék) amúgy felnötteknek szóló történetek, híradások és tanulságok voltak, ezért maga sem kerülhette el a dramatikus kimenetelű, balladisztikus- tragikus örökség ekképpen továbbvitelét.

Kitér e *Szerzői utószó*ban az illusztrációkra is, melyek elérésében Szuhaý Péter volt segítségére, s melyeknek összképe valóban „a szív vége”, vagyis a halál eufemisztikus

2 Kele Fodor Ákos: *A szív vége*... I. m. 8.

3 Uo. 11.

4 Uo. 260.

megnevezését kerüli el a képzeleti valóság révén, „a cigányok képeinek, a képek cigányainak” is tartozva azzal, „*hogya újraértelmezzük a népélet fotografiai reprezentációját is*”.⁵ Érzékelésem szerint jól tette ezt, az „autentikus” cigánymese műfaját nemcsak többen is művelték (és „iparosai” sem voltak kivételes kevesen...), de vállalva, hogy „*a cigány mesemondók önjellemzésében vagy meseértelmezésében, mely arról tanúskodik, hogy a legképtelenebbnek tűnő tündérmesére is úgy tekintenek, mint ami valaha valamiképpen ténylegesen megtörtént események felelevenítése*”⁶ lenne, erre építette saját újmesei anyagát. Kísérlete bátor és igaz is, valamiképpen úgy, mint Lakatos Menyhérté vagy Holdosi Józsefé volt, kiknek a cigány kultúra megismerésében akkor is irodalmi szerep jut, ha a konstruált képzelet vagy a népélet-történeti dramaturgia felé kerültek egy kitérőnyit. A mesekutatás, különösen az újabb időkben Bálint Péter munkásságára külön is tekintettel, de a távoli földrészek „népek meséinek” hazai interpretálásában főszerepet játszó Dornbach Mária afrikai és dél-amerikai mesetolmácsolásai szintúgy elfogadottan építenek a korábbi interpretációk újraelbeszélésének metódusára, s ennyiben Kele Fodor újmeséi sem hiteltelenebbek, mint az általa is hivatkozott és tanulmányozott „*Jakab István, Ámi Lajos vagy Dávid Gyula, kiknek egynémely meséi a magyar novellairodalom legjobbjaival vetekszenek*.”⁷ Kele Fodor cigány „mitikus kozmosza” tehát olyan hagyatékba kalauzol, melynek tematikus előzményei sok helyütt, elbeszélőmódjai csakis itt találhatók fel. Ezzel viszont olyan kozmoszba vezet olvasóit, ahol egészen „a szív vége” idejéig megmarad befogadói élményei között a cigány újmesék lenyűgöző világa.

S addigra már azt is fogják tudni, mikor és hogyan erősebb egy hajnal, mint három éjszaka...!

5 Uo. 261.

6 Uo. 260.

7 Uo. 258.